

СОЛОВЕЙ Ю. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕЛЕВАНТНІ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ ЛІНГВІСТИЧНІ ТА КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено аналізу сучасного наукового дискурсу з перекладознавчих позицій. Розглянуто основні композиційні та лінгвістичні особливості наукового дискурсу, аналізуються прийоми їхнього відтворення цільовою мовою.

Ключові слова: науковий дискурс, переклад, комунікація.

Статья посвящена анализу современного научного дискурса с позиций переводоведения. Рассмотрены основные композиционные и лингвистические особенности научного дискурса, анализируются приемы их воспроизведения на языке перевода.

Ключевые слова: научный дискурс, перевод, коммуникация.

The article is dedicated to the analysis of the contemporary scientific discourse in terms of translation studies. The main linguistic and composition features of the scientific discourse are considered. The special attention is paid to the difficulties of their rendering into the target language.

Key words: scientific discourse, translation, and communication.

Актуальність статті визначається включеністю наукового дискурсу у цілий ряд напрямків, пов'язаних з вивченням перекладу та лінгвістики, роллю перекладу в процесі творення наукового тексту цільовою мовою, а також тим фактом, що науковий дискурс є малодослідженим явищем саме з перекладознавчих позицій.

Мета: проаналізувати особливості наукового дискурсу і роль перекладу під час міжмовної наукової комунікації.

Предметом дослідження виступають лінгвістичні та композиційні особливості, що формують науковий дискурс і відзначають специфіку його перекладу.

Об'єктом розвідки став науковий дискурс як складний лінгвокогнітивний феномен для перекладу.

Матеріалом дослідження виступили: науковий журнал “Science Magazine”, “Наукові записки” – збірка наукових праць з філологічних наук, монографії та автореферати з гуманітарних дисциплін та точних наук.

Наукова новизна полягає в подальшій розробці, обґрунтуванні теоретичних засад перекладу та визначенні критеріїв адекватності перекладу текстів наукового дискурсу.

Сучасні вчені-філологи активно займаються дослідженням

наукового дискурсу, зокрема, його жанровою варіативністю і параметрами наукової комунікації. Це питання широко поширене в західній та вітчизняній лінгвістиці, і являє собою відкрите питання для перекладознавчих студій.

Міжмовна комунікація, як правило, здійснюється за допомогою посередника-перекладача. Головною вимогою до перекладу є комунікативно-прагматична еквівалентність [2:383], оскільки вона має передати ключовий аспект тексту. Основною вимогою до перекладача наукового тексту є збереження мети, змісту і типологічних характеристик тексту цільовою мовою. Під час здійснення фахової комунікації важливо відтворити повідомлення, зберігаючи всі складові елементи наукового дискурсу. Якщо автор наукового тексту звертається до фахівців, то відтворення змісту галузевої термінології є вкрай важливим; якщо ж автор доповідає великій аудиторії слухачів про науково-популярний журнал, перекладачеві слід звертати більше уваги на стилістичні звороти тексту, аргументативні стратегії доповідача, тощо [4:208].

Перекладач виступає посередником при відтворенні тексту цільовою мовою. Перекладаючи науковий текст з використанням засобів іншої мови, необхідно пам'ятати про адекватне відтворення наукових термінів. Різні жанри, що використовуються у науковому дискурсі, вимагають від перекладача повного контролю не тільки над чітким викладом вихідного матеріалу, але й над усуненням неточностей за допомогою винайдення в цільовій мові чітких відповідників. Інколи українськомовних відповідників не існує, і перекладачі звертаються до відомих способів перекладу лексичних одиниць. Найпоширенішим є транслітерація, рідше – транскрипція і калькування.

Транскрипція є спеціальним способом запису перекладного тексту, заснованим на чіткій послідовності між письмовими літерами вихідної мови та звуками мови перекладу: *cashe* – *кеш*, *fail* – *файл*.

Транслітерація – це передача тексту, написаного за допомогою алфавітної системи вихідної мови засобами алфавітної системи мови перекладу. Транслітерація відрізняється від транскрипції тим, що має на меті точну фонетичну або фонологічну передачу звуків: *port* – *порт*, *adapter* – *адантер*, *assembler* – *асемблер*.

Утворення нових слів або введення в мову перекладу нових способів словотвору шляхом запозичення відповідних моделей мови оригіналу називається калькуванням, наприклад: *process-handling procedure* –

процедура управління процесом, disk storage — дискова пам'ять, image recognition — розпізнання зображення.

Широко використовується і описовий метод, за яким переклад слова з однієї мови на іншу здійснюється за допомогою лексикалізованого сполучення. У цьому прийомі перекладу слово замінюється в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст цього слова, при цьому опис не повинен бути надто докладним і складним. Наприклад: *tracker — програма для обробки аудіотреків, business application — програма комерційних розрахунків.*

Відтворення наукового дискурсу вимагає від перекладача в першу чергу збереження текстових зв'язків, акцентування уваги на ієрархічній структурі повідомлення, одночасно не вдаючись до відтворення емотивної лексики (згідно з нашим дослідженням, у англійськомовному науковому дискурсі, на відміну від українськомовного, автори наукового тексту або оратори вдаються до її вживання).

Існують деякі складнощі і у граматичному аспекті: порівняно з англійським варіантом, український науковий дискурс має характерні мовні особливості, наприклад, при перекладі наукового тексту українською мовою переважно використовується активний стан [1:37]:

Researchers generally believe that the transcription of a gene's DNA into RNA is controlled by the interaction of regulatory proteins with DNA sequences proximal to the gene itself [9].

Дослідники вважають, що в цілому зчитування інформації з гена ДНК в РНК контролює взаємодія регулятивних білків з проксимальною послідовністю основ ДНК [переклад – Адаменко М. М.].

Поширеним явищем в англomовному науковому дискурсі є використання займенників *they* і *one* без вказівки на виконавця дії [1:84]. В українській мові займенник відсутній, дія передається дієсловом в третій особі множини, що робить речення неозначено-особовим:

One can probe molecular and biophysical aspects of individual neurons and also view the human brain in action with magnetic resonance imaging (MRI) or magnetoencephalography (MEG) [9].

Можна досліджувати молекулярні та біофізичні аспекти окремих нейронів, а також вивчати роботу людського мозку за допомогою магнітно-резонансної томографії (МРТ) або магнітоенцефалографії (МЄГ) [переклад – Кучеренко І. В.].

Для української мови з усіх форм особи найбільшим ступенем

абстрактності характеризується форма 3-ої особи:

We have identified an evolutionarily conserved mechanism that communicates circadian timing information between organelles with distinct genetic systems and have established a new level of integration between eukaryotic circadian clocks and organelles of endosymbiotic origin [9].

Ми визначили еволюційно збережений механізм, який пов'язаний з циклічністю біологічного ритму між органелами з різними генетичними системами, і встановили новий рівень інтеграції між еукаріотичною циклічністю та органелами ендосимбіотичного походження [переклад наш – Ю. С.].

Дієслово у науковому стилі української мови проявляє яскраву тенденцію до десемантизації [8]. Багато дієслів мають широку семантику і виступають у ролі зв'язкових: бути, називатися, вважатися, робитися, здаватися, складатися, і т. д. Наприклад:

Several proposals to this effect have been made, among which Kantor's analysis is best known [1:47].

Щодо цього було висловлено кілька пропозицій, найбільш відома з яких – аналіз, запропонований Кантором [переклад – Карабан В. І.].

Специфіка іменників з речовим значенням у науковому стилі як в українській, так і англійській мовах полягає у можливості вживання їх у множині для позначення видів, сортів, речовин, інструментів (oils, fats, sands, dividers, jointers):

Oils, such as peppermint, have been reviewed for their ability to black pain, reduce headache, and block indigestion [10].

Масла, такі як перцева м'ята, аналізували на їх здатність вгамовувати біль, зменшувати головний біль, допомагати при розладі шлунку [переклад наш – Ю. С.].

Науковий виклад являє собою, як правило, монологічну мову. Риторичні питання використовуються з метою наголошення проблеми, і одразу після цього у науковому тексті постає вирішення цієї проблеми. Основною ознакою наукового дискурсу є відсутність емоційного забарвлення — науковий текст має бути нейтральним, без вживання мовних засобів експресії. Експресивність не притаманна науковій мові, і тому окличні речення можливі лише у жанрі усної дискусії.

Вживання складних речень допомагає більш розгорнуто відтворити значення смислових відносин, показати усю аргументованість викладу. Складні речення із сполучниковим зв'язком, вживані у науковому стилі,

сприяють високій насиченості тексту і докладній передачі інформації. Обсяг речення нерідко ускладнюється дієприслівниковими і дієприкметниковими зворотами, вставними словами і конструкціями; велику роль при цьому відіграє сполучниковий зв'язок. Для вираження причинно-наслідкового зв'язку і доказовості речення використовуються сполучники *hereby, thereby, therefore, thus, hence* (таким чином, внаслідок, через те, що):

Thus, generation of a functional vasculature is essential to the clinical success of engineered tissue constructs and remains a key challenge for regenerative medicine [9].

Таким чином, формування функціональної судинної системи вкрай важливе задля успішної трансплантації тканин, і залишається ключовим завданням для регенеративної медицини [переклад – Новіцька О. В.].

Серед лінгвістичних характеристик, що відрізняють наукові тексти від інших типів тексту, основними є: складність синтаксичних конструкцій, підпорядкованість естетичних властивостей прагматичним настановам і інтенції автора; нейтральний виклад, широке використання символів, формул, таблиць та ін.

В лінгвістичній літературі докладно були висвітлені основні особливості англomовного наукового тексту, серед них – складні синтаксичні конструкції, представлені складнопідрядними реченнями. Структура цих речень може змінюватися за рахунок наявності інфінітивних і герундіальних конструкцій; ще однією особливістю є переважання пасивного стану над активним. Використання стійких виразів і вставних слів забезпечує притаманну науковому тексту логічність, зв'язність і послідовність.

While these jobs, almost all of them teaching-focused faculty positions, don't carry the same cachet as faculty jobs at research institutions, it's encouraging that underrepresented minority scientists are making headway in at least this corner of the workforce [9].

Поки професорсько-викладацький склад, що майже у повному складі займається навчальним планом, не займає аналогічних посад у науково-дослідницькій установі, все, що залишається – сподіватися на те, що та меншість науковців, яка працює в цій установі, все-таки зробить науковий прорив [переклад наш – Ю. С.].

Як бачимо, широко використовується ще один прийом перекладацьких трансформацій – транспозиція. Її вживання обумовлене

відмінностями між українською та англійською мовами. Вона являє собою перехід слова з одного лексико-граматичного класу або розряду до іншого у процесі перекладу, та використовується для досягнення адекватності перекладу.

Специфіка англійського наукового стилю проявляється в заміні означальних підрядних речень прикметниками в постпозиції та у використанні форм інфінітива у функції визначення.

Специфікою українськомовного наукового стилю є більш широке використання абстрактних і загальних понять руху і зміни; значно частіше використовуються логічні засоби зв'язку. Манера викладу характеризується переважанням поєднань, ядром яких виступає іменник. У науковому стилі української мови широко використовуються однорідні члени, дієприкметникові та дієприслівникові обороти.

У ряді робіт з перекладознавства доведено, що в українській мові ширша ознака номінативних одиниць. Чіткість викладу більш властива українському науковому стилю, в англійському науковому викладі зустрічаються емоційні вирази і риторичні запитання.

And how can the conservation of nature be reconciled with development in poor nations? [9]

І як же зберегти природу водночас з процесом розвитку бідних країн? [переклад наш – Ю. С.]

Українськомовний науковий стиль характеризується більш високою логічністю і чіткою послідовністю викладу матеріалу. В реченні використовуються спеціальні вставні слова, звороти і уточнення, що підкреслюють логіку викладу.

Розглянуті особливості наукового стилю демонструють, що загальна характеристика мовних засобів наукового стилю універсальна для мов, що зіставляються. У мові оригіналу та мові перекладу дана характеристика орієнтується на основну функціональну задачу і відповідає основним вимогам, таким як: логічність, аргументованість, точність і об'єктивність викладу.

Провідними науковцями-лінгвістами (К. Норд, В. Дреслер) було розроблено чимало моделей учасників комунікації. Основні учасники мовної ситуації – це, в основному, речник (виконавець тексту), адресат(реципієнт) і аудиторія [3]. Серед факторів, що впливають на формування наукового тексту, виділяються: високий ступінь формалізації; використання граматичних трансформацій; наявність

логічних уточнень та допущення авторської термінології.

Обізнаність перекладача з темою наукового дискурсу є однією з ключових передумов професійного перекладу, з урахуванням вимог еквівалентності та адекватності.

Науковому дискурсу також притаманні професійна цінність, істинність та креативність [8]. Розбіжності між мовними картинами світу представників різних культур визначають потребу застосування окремих перекладацьких стратегій для збереження авторської інтенції.

Таким чином, дослідження питання наукового дискурсу в перекладознавчому аспекті є питомим для міжмовної комунікації. Серед лінгвістичних характеристик висвітлені відсутність емотивності, нейтральний виклад матеріалу і використання складних синтаксичних конструкцій. У разі відсутності українськомовних відповідників застосовується прийом транслітерації і транскрипції, рідше – калькування; описовий метод є не менш поширеним.

Перспектива подальших наукових розробок вбачається в дослідженні значущості міжмовного впливу на науковий дискурс.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Карабан В. І.* Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову / В'ячеслав Іванович Карабан. – Флоренція, Страсбург, Гранада, К. : TEMPUS, 1997. – 317 с.
2. *Врабель Т.* Прагматичні аспекти перекладу у світі міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Томаш Врабель // Наукові записки. – Серія : “Філологічні науки”. – Вип. 95 (1). – Режим доступу до дж. : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/2011_95_1/statti/87.pdf
3. *Базылев В. Н.* Семиотическая модель перевода / В. Н. Базылев // Политическая лингвистика. – 2008. – Вып. 1 (24). – С. 115–118.
4. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
5. *Гак В. Г.* Сопоставительные исследования и переводческий анализ / В. Г. Гак // Тетради переводчика. – 1979. – Вып. 16. – С. 11–21.
6. *Харитонова Е. А.* Концептуализация как стратегия перевода научного текста: На материале русского и английского языков / Е. А. Харитонова. – Пермь, 2006.
7. *Власова Т. И.* Межкультурная научная коммуникация и некоторые проблемы перевода / Т. И. Власова // Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – Серия : “Филология. Социальные коммуникации”. – 2001. – Т. 24 (63), №1, ч. 1. – С. 104–108.
8. *Петровська О. С.* Науковий дискурс та його компоненти [Електронний ресурс] / О. С. Петровська, С. В. Баранова. – Режим доступу до дж. : <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26210/1/Petrovs%27ka%20.pdf>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Science.* The World's Leading Journal of Original Scientific Research, Global News, and Commentary [Електронний ресурс]. – Режим доступу до дж. : <http://www.sciencemag.org/content/current>
10. *Scientific research on therapeutic oils* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до дж. : <http://www.raindropkit.com/therapeutic-oils.htm>